

ครอบครัวกับทุนทางสังคม : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์¹ (Family and Social capital : Behavioral Science Research Institute)

จรรยา สุวรรณทัต²

บทคัดย่อ

เมื่อปี พ.ศ. 2553 – 2554 ผู้เขียนได้รับเกียรติมอบหมายงานจากสถาบันกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้เขียนชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็ง ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งห้าด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการทําบทบาทหน้าที่ ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้) ด้านทุนทางสังคม และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและความสามารถ ในการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ซึ่งทั้งห้าด้านนี้จะไม่สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาด หากจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงต่อกันและกัน อย่างไรก็ตามผู้เขียนใคร่เสนอบทความนี้โดยเน้นเฉพาะเรื่องครอบครัวกับทุนทางสังคม ที่มีความ สำคัญยิ่ง ในปัจจุบัน และยังมีความเข้าใจผิดคลาดเคลื่อนเป็นอันมากว่าครอบครัวที่ร่ำรวยเงินทองเท่านั้นจะมีโอกาส พัฒนาสู่ความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน มากกว่าครอบครัวที่มีทุนทางสังคมต่ำ เพราะมีความร่ำรวยเงินทองเป็นปัจจัยป้อน ที่สำคัญ ซึ่งข้อนี้สะท้อนให้เห็นความเข้าใจที่ยังไม่ถูกต้องในหลายส่วนของสังคมเรื่อง “ทุนทางสังคม” และต่อมากลายมา ติดปากคนทั่วไปในขณะนี้ อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงความโชคดีของสังคม บุคคลหรือครอบครัวที่มีต้นทุนทางสังคมสูง และความโชคร้ายของสังคม บุคคล หรือครอบครัวที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำ และใช้เป็นข้ออ้างในการการกระทำที่ล้มเหลว บางอย่าง ยังให้เด็กหรือเยาวชนที่อยู่ในสังคมและครอบครัวที่มีภาวะทุนทางสังคมต่ำพลอยได้รับผลกระทบจากการ ที่ถูกกล่าวอ้างคล้ายๆ กันเวลาเผชิญกับความล้มเหลวแทนการหาสาเหตุที่แท้จริงเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

ดังนั้นคำถามที่ต้องได้รับความกระจ่างเสียตั้งแต่ต้นก็คือ อะไรคือทุนทางสังคม หรือต้นทุนทางสังคม และภาวะทุน ทางสังคมนี้สามารถพัฒนาได้หรือไม่ ครอบครัวที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำ จะต้องตกอยู่ในสถานะเช่นนี้ตลอดไปหรือไม่ อย่างไร และทำไมความเข้มแข็งของครอบครัวจึงสะท้อนด้วยตัวชี้วัดที่เป็นทุนทางสังคมหรือทำไมมาตรฐานครอบครัว เข้มแข็งจึงเน้นทุนทางสังคมเป็นด้านหนึ่งที่สำคัญของการพัฒนาสถาบันครอบครัว

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม ความเข้มแข็งของครอบครัว ประวัติสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

¹ บทความวิชาการ ในวาระพิเศษที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ครบรอบ 56 ปี เมื่อ 25 สิงหาคม 2554

² ศาสตราจารย์ ที่ปรึกษา สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก)

ความหมายของทุนทางสังคม

คำว่า “ทุนทางสังคม” อาจพอเทียบเคียงได้กับคำในภาษาอังกฤษว่า social input หรือ social potentials ซึ่งสามารถมองได้ในหลายมุม เช่น มุมทางเศรษฐศาสตร์-สังคม มุมทางจิต-พฤติกรรม หรือมุมทางการศึกษา-การฝึกอบรม

โดยแก่นหรือสาระสำคัญของทุนทางสังคมในบริบทของครอบครัวนั้นหมายความว่า ลักษณะสำคัญที่เกื้อหนุนให้ครอบครัวได้พัฒนาและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ ซึ่งอาจเริ่มตั้งแต่การมีลักษณะทางกายภาพของครอบครัวที่สมบูรณ์ในระดับหนึ่ง เช่น การมีเงินทองที่เกิดจากการได้มรดกจากสถานที่ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาและเก็บรักษาไว้ของวงศ์ตระกูลและการมีจิตลักษณะต่างๆ ที่สร้างสรรค์ของมวลสมาชิกครอบครัว เช่น การมีจิตมุ่งอนาคต - ควบคุมตนได้ การมีจิตสาธารณะที่มุ่งเน้นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าของส่วนตน มีจิตใจที่เปิดกว้างไม่คับแคบ และมีจิตพอเพียง ไม่โลภโมโหสัน มุ่งแต่จะเอาชนะบุคคลอื่นในสังคมที่มีแต่การแข่งขัน ตลอดจนการการพยายามหลีกเลี่ยงหรือควบคุมลักษณะทางจิตที่ไม่ดีซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะถ้าได้รับการกระตุ้น หากมุ่งมานะพยายามให้คิด ทำ และพูดในสิ่งที่ดีงามและสร้างสรรค์ ถ้ามองดูทุนทางสังคมอย่างผิวเผิน จึงมักถูกคิดว่าจำกัดอยู่ที่การมีฐานะแรกของครอบครัวหรือการมีลักษณะเฉพาะที่ดีงามเป็นประเดิมเท่านั้น การมองทุนทางสังคมในมิติสองอย่างนี้อาจยังไม่พอและอาจจำนนต่อการพัฒนาสร้างเสริมจึงควรพิจารณาทุนทางสังคมในลักษณะที่กว้างและลึกซึ้งกว่า

ขอบเขตและความสำคัญ

บทความนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นความสำคัญในเรื่องการเน้นทุนทางสังคมที่ครอบครัวสามารถพัฒนาหรือสร้างให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนว่าสามารถกระทำได้หรืออยู่ในวิสัยที่อาจพัฒนาได้ โดยอาจเริ่มพิจารณาทุนทางสังคมในแง่ของการศึกษา หรือกระบวนการให้การศึกษากับบุคคลที่เป็นสมาชิกครอบครัว รวมทั้งการขัดเกลาปลูกฝังอย่างถูกต้องพร้อมกับการให้เห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้ให้การอบรม อีกทั้งทุนทางสังคมที่สามารถพัฒนาได้โดยผ่านกระบวนการปลูกฝังอบรมหรือกระบวนการให้การศึกษานั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะอยู่ที่การให้การศึกษาระบบหรือในสถานศึกษาเท่านั้น หากยังขยาย

ครอบคลุมทุกสถานที่ทุกแห่งซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้อันมีคุณค่าและหลากหลายแก่บุคคลครอบครัว และสังคมได้ ดังนั้นจากแง่มุมที่เริ่มการมองทุนทางสังคมของครอบครัวทางกายภาพก่อนแล้วขยายมุมมองมายังสังคมแวดล้อม จิตใจ-พฤติกรรม และการศึกษา ตลอดจนการฝึกอบรมแล้ว ก็จะได้เห็นว่าทุนครอบครัวล้วนมีโอกาสที่จะพัฒนาได้เพื่อเอื้อให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวสามารถเข้าสู่การเป็นครอบครัวที่มีคุณภาพและความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนซึ่งสามารถรับการทดสอบจากสังคมแต่ละระดับ จนกระทั่งเกิดการยอมรับจากครอบครัวอื่นๆ และทุกส่วนของของสังคมวงกว้างได้อย่างสมภาคภูมิ

พัฒนาการทุนทางสังคม

อย่างไรก็ตาม การได้มาซึ่งทุนทางสังคมที่ยั่งยืนของครอบครัวนั้นสมาชิกของครอบครัวจะต้องร่วมกันพัฒนาจิตมุ่งมั่นต่อการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ทั้งกายภาพและจิตใจเสียก่อนโดยไม่ย่อท้อ ต้องมีการตระหนักว่าการมีครอบครัวซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้เป็นตัวชี้วัดหรือหลักประกันว่าครอบครัวนั้นจะสามารถพัฒนาสู่ความเข้มแข็งได้อย่างอย่างยั่งยืนเสมอไป ครอบครัวที่อาจเริ่มจากต้นทุนที่มีฐานทางสังคมต่ำ ยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมในระยะต้น แต่ถ้าครอบครัวนั้นมีการมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนและสมาชิกครอบครัวให้มีจิตลักษณะที่ดีงาม สร้างสรรค์ การใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และใฝ่แสวงหาการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ดีงาม กอปรทั้งยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ครอบครัวเช่นนั้นก็จะสามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งและการสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืนในระยะต่อไป และจะไม่ยกเหตุของการมีขีดจำกัดในทุนทางสังคมมาเป็นข้ออ้างในการที่ต้องประสบกับความล้มเหลวในการทำงานด้านภารกิจครอบครัวให้สำเร็จได้

เมื่อได้ทำความเข้าใจกันอย่างถูกต้องแล้ว ครอบครัวกับทุนทางสังคมก็จะเห็นได้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สังคมและครอบครัวจะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาอย่างจริงจังโดยผ่านกระบวนการการปลูกฝังอบรมขัดเกลาทั้งทางกายภาพ จิตใจ สังคม และการศึกษาแก่สมาชิกครอบครัวทุกคนอย่างต่อเนื่องและมั่นคงยั่งยืน สังคมใดที่มีครอบครัวซึ่งกอปรด้วยลักษณะเช่นนั้นจะสามารถถูกตรวจสอบความเข้มแข็งได้อย่างไม่ต้องหวั่นเกรงต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลอื่นใด

สุดท้ายผู้เขียนใคร่เปรียบสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ว่าเป็นเสมือนครอบครัวหนึ่ง ซึ่งมีระยะเริ่มต้นการพัฒนา เช่นเดียวกับชีวิตและพัฒนาการมนุษย์โดยไล่เรียงมาตามลำดับจากวัยแรกเกิดสู่วัยเตาะแตะ วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยรุ่นหรือวัยกลางคน และกำลังจะเข้าสู่ปัจฉิมวัยในไม่ช้าไม่นานนี้ก็จะเห็นได้ว่าตลอดจนช่วงพัฒนาการต่างๆ นี้สถาบันฯ ได้ผ่านการทดสอบจากทั้งสังคมภายในประเทศและนอกประเทศในแง่ของทุนทางสังคมมาโดยตลอดได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านวุฒิภาวะและการพัฒนาทางสติปัญญาและจิตใจ ซึ่งก็คือการดำเนินงานและความก้าวหน้าทางวิชาการซึ่งในแต่ละรุ่นแต่ละวัยของมวลสมาชิกของสถาบันฯ แห่งนี้ได้ช่วยกันสานต่อปณิธานของผู้ก่อตั้งสถาบันฯ รุ่นแล้วรุ่นเล่า สืบเนื่องกันมาด้วย

ความเรียบร้อยสร้างสรรค์และมั่นคง

ทุนทางสังคมของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

ทุนทางสังคมของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์แห่งนี้ตั้งแต่เริ่มกำเนิดในปี พ.ศ. 2498 โดยมีชื่อเรียกว่า สถาบันระหว่างชาติ-สำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก และใช้ภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับต้นแบบที่ประเทศแคนาดา คือ International Institute for Child Study และต่อมาก็คือ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ เริ่มจากฐานที่มั่นคงซึ่งประกอบด้วยบุคคลผู้มีความสามารถและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ซึ่งสมาชิกทุกคนของสถาบันฯ พึงต้องรำลึกและแสดงความเคารพต่อท่านอย่างสูงยิ่งตลอดไป ท่านเหล่านี้ก็ได้แก่

ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล	อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และ ฯพณฯ ท่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการผู้ดำเนินการฝ่ายไทยร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงขององค์การการศึกษา สหประชาชาติ (UNESCO)
ศาสตราจารย์บุญถิ่น อัตถากร	อดีตเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ แห่งสหประชาชาติ อธิบดีกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ผู้ประสานระหว่างรัฐบาลไทยและองค์การยูเนสโก
ศาสตราจารย์ ดร.ละม้ายมาศ ศรีทนต์ ดร.เสนาะ ธรรมคลองอาตม์ รองศาสตราจารย์บุญยั้ง เจริญยิ่ง อาจารย์เกยูร ลิ้มทอง อาจารย์นิยม คำนวนมาสก อาจารย์ ดร.ประมวญ วรรณเวช (ขณะนั้น และต่อมา ดิกกินสัน)	บุคคล 6 ท่านนี้มีความสำคัญยิ่ง ที่ได้รับการกลั่นกรองคัดเลือกให้เป็นคณะนำร่องไปศึกษาดูงานที่จะต้องปฏิบัติต่อไปที่สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก โดยใช้เวลาศึกษาที่ International Institute for Child Study ซึ่งอยู่ที่มหาวิทยาลัยโตรอนโต ประเทศแคนาดา เป็นเวลา 1 ปีเต็ม
Professor Dr.Ernest E. Boesch	ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยา มหาวิทยาลัย Saarbrucken ประเทศเยอรมนี ตะวันตก เป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ ท่านแรกผู้วางรากฐานการวิจัยทางจิตวิทยาและการเรียนการสอนตามหลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยา
Professor Dr.Hugh Philp	ศาสตราจารย์ทางการวิจัย มหาวิทยาลัย Macquarie ประเทศออสเตรเลีย เป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ ท่านที่สอง ผู้วางรากฐานด้านการวิจัยและเครื่องมือวัดทางสถิติด้านการศึกษาและจิตวิทยา
Professor Dr.William Wall	เจ้าหน้าที่องค์การการศึกษาฯ แห่งสหประชาชาติ ผู้เริ่มการก่อตั้งสถาบันฯ
Professor Dr.William Line	ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยา มหาวิทยาลัยโตรอนโต ผู้ถ่ายทอดแนวคิดและหลักการในการดำเนินงานสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่อง
Professor Dr.Stanley J. Tambiah	ศาสตราจารย์ทางมานุษยวิทยา ชาวซีลอน จากสหรัฐอเมริกา ผู้เชี่ยวชาญจากองค์การศึกษาแห่งสหประชาชาติ วางรากฐานทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา และการวิจัยภาคสนาม

Professor Dr.Anders Poulsen	ศาสตราจารย์ทางการศึกษา ชาวเดนมาร์ก ผู้เชี่ยวชาญจากองค์การศึกษาแห่งสหประชาชาติ วางรากฐานการวิจัยด้านจิตวิทยาและการวิจัยภาคสนาม ท่านผู้นี้ได้ติดต่อกับสถาบันฯ หลังกลับไปแล้วนานต่อเนื่องเกือบสี่สิบปี เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนไทย-เดนมาร์ก 1 และ 2 ที่จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติวิจัยภาคสนามแห่งแรกของท่าน
Professor Dr.Gordon Arvidson	ศาสตราจารย์ทางการศึกษาและวัดผลชาวนิวซีแลนด์ ผู้เชี่ยวชาญองค์การศึกษาแห่งสหประชาชาติ วางแนวทางการพัฒนางานด้านบัณฑิตศึกษา
Professor Dr.James Lumsden	ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาสังคมชาวออสเตรเลีย ผู้เชี่ยวชาญองค์การศึกษาแห่งสหประชาชาติ ช่วยดูแลงานวิจัยด้านจิตวิทยาสังคมและการทดสอบ
Mr.Bowmeester	นักวิจัยจากองค์การศึกษาแห่งสหประชาชาติ ชาวเนเธอร์แลนด์ผู้ร่วมงานวิจัยภาคสนามกับสถาบันฯ
ศาสตราจารย์ ดร.คุณ ละม้ายมาศ ศรีทนต์	ผู้อำนวยการสถาบันไทยท่านแรก ที่ได้วางรากฐานงานอย่างมั่นคงให้แก่สถาบันฯ ทั้งในด้านการบริหาร การวิจัย การฝึกอบรม และการพัฒนาหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา ต่อมาท่านได้เป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. 2507 – 2512)
ดร.เสนาะ ธรรมคลองอาตม์	รองผู้อำนวยการสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก สมัยท่านผู้อำนวยการ ศาสตราจารย์ ดร.ละม้ายมาศ ศรีทนต์ ผู้ดูแลฝ่ายการสอนและการทดลองในงานวิจัย
ศาสตราจารย์ ดร.จรรจา สุวรรณทัต	รักษาการผู้อำนวยการสถาบันฯ ระหว่างการเปลี่ยนสถานภาพจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา สู่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และจากสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก สู่ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประสานมิตร (พ.ศ. 2512 – 2526)
ศาสตราจารย์ ดร.ลาดทองใบ ภูอภิรมย์	รองผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2522 – 2526)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญแข ประจณปัจจนิก	ผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2527 – 2531)
ศาสตราจารย์ ดร.จรรจา สุวรรณทัต	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (2531 – 2534)
รองศาสตราจารย์ ดร.ผจงจิต อินทสุวรรณ	ผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2535 – 2543)
รองศาสตราจารย์ ดร.ดุขี โยเหลา	ผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2543 – 2547)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี	ผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2547 – 2551)
รองศาสตราจารย์ ดร.อรพินท์ ชูชม	ผู้อำนวยการ (พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน)

นอกเหนือจากผู้บริหารข้างต้นนี้แล้ว สถาบันฯ ยังต้องรำลึกพระคุณของบุคคลผู้มีส่วนสำคัญยิ่งในการสนับสนุนและเสริมพลังความเข้มแข็งให้แก่สถาบันทั้งทางวิชาการ สังคม และวัฒนธรรมการถ่ายทอดการทำงานในบริบทของสังคม-วัฒนธรรมไทยที่ดงามมาโดยตลอด ท่านเหล่านี้ก็คือ

อาจารย์วีร คอมนต์ (ผู้วางระเบียบปฏิบัติงานห้องสมุดสถาบันฯ ท่านแรก)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมนึก คำอะไร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวิพันธ์ โสมนะพันธุ์

รองศาสตราจารย์วันเพ็ญ พิศาลพงศ์

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

รองศาสตราจารย์ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร

อาจารย์ทัศน ทอภักดี

บทสรุป

จากฐานรากที่มั่นคงนี้ยังได้มีการปรับขยายเติม ต่อจากโครงสร้างเดิมให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลง

และพัฒนาการความก้าวหน้าทางด้านวิชาการและสังคม-วัฒนธรรมทั้งในระดับประเทศและสากลโดยรวมมาโดยตลอดอีกด้วย ทำให้ทุนทางสังคมที่เริ่มต้นไว้ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านทรัพยากรบุคคลอันก่อปรด้วยบุชนียบุคคลทุกท่านเหล่านี้ได้รับความฟูมฟักรักษาและพัฒนาเรื่อยมา

จนถึงขณะนี้ปัจจุบัน จึงหวังอย่างยิ่งว่าทุนทางสังคมของสถาบันอันมีเกียรติและศักดิ์ศรีของพวกเราซึ่งเป็นมวลสมาชิกของสถาบันแห่งนี้จะได้รับการถนอมรักษาให้ได้รับการเชิดชูและเจริญพัฒนายิ่งขึ้นและยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล. (2523). *บทความเรื่อง “ที่กรุงปารีส”*. ลงใน เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) 2523. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.

บุญถิ่น อัตถากร, ศาสตราจารย์. (2523). *บทความเรื่อง “สารแสดงความยินดีต่อสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์”*. ลงใน เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์(สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) 2523. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.

ละม้ายมาศ ศรีทนต์, ศาสตราจารย์ ดร.คุณ (2523). *บทความเรื่อง “ทวนระลึกถึงความหลัง”*. ลงใน เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์(สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) 2523. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.

เสนาะ ธรรมคลองอาตม์. (2523). *บทความเรื่อง “สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก”*. ลงใน เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์(สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) 2523. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. (2523). *ประวัติและผลงานของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (เดิม สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ประสานมิตร

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. (2523). *เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก) พ.ศ. 2523*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.